

Journal of research in Persian
language and literature education

Analysis of the Components of Resistance Literature in the Persian Textbook of the 7th grade Based on The Fundamental Reform Document of Education

Effat Jameshorani

Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran

ABSTRACT

Keywords:

sustainability literature, seventh Persian, Transformation, document.

1. Corresponding author
jamehshorani@cfu.ac.ir

One of the key goals of the educational and political field in the document of the fundamental transformation of education is to pay attention to sustainable literature, which fortunately, related texts have been provided in textbooks, including the seventh book of secondary education, in order to provide educational and educational contexts. The present research, using the content analysis method and with the aim of identifying the level of attention to the components of sustainability literature in the seventh Persian book, analyzes components such as religious design, religious and religious symbols, love for people, patriotism, preserving the homeland, hope for the future, and praising freedom and Freedom has been paid. This study shows that in the content of textbooks, religious design and religious symbols are emphasized significantly more than other components. On the other hand, components such as the praise of freedom and freedom and the call to fight have been paid less attention. Considering the goals listed in the education and training documents and the importance of the impact of these components on the society, it is suggested that the combination of these components be reviewed and revised in order to achieve a better balance in this work.

DOI: 10.48310/rpllp.2025.17577.1168

Received: 1403/08/22

Reviewed: 1404/02/02

Accepted: 1404/02/20

PP: 27

Citation (APA): Jameshorani , E., (2025). Analysis of the Components of Resistance Literature in the Persian Textbook of the 7th grade Based on The Fundamental Reform Document of Education. *The Journal of research in Persian language and literature education*, 6 (۳), 37- 63.

<https://doi.10.48310/rpllp.2025.17577.1168>

تحلیل مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

عفت جامه‌شورانی

گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

چکیده

از اهداف کلیدی ساحت تربیتی و سیاسی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش توجه به ادبیات پایداری است که خوشبختانه متون مرتبط با آن به‌منظور فراهم آوردن زمینه‌های آموزشی و تربیتی در کتب درسی از جمله کتاب فارسی هفتم متوسطه فراهم آمده‌است. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوا و باهدف شناسایی میزان توجه به مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم، به تحلیل مؤلفه‌هایی همچون طرح مذهبی، نمادهای دینی و مذهبی، عشق به مردم، وطن‌دوستی، حفظ میهن، امید به آینده، مدح آزادی و آزادی و ذکر خاطرات انقلاب و دفاع مقدس پرداخته شده است. این بررسی نشان می‌دهد که در محتوای کتاب‌های درسی، طرح مذهبی و نمادهای دینی به طور قابل‌توجهی بیشتر از سایر مؤلفه‌ها مورد تأکید قرار گرفته‌اند. در مقابل، به مؤلفه‌هایی نظیر مدح آزادی و آزادی و ذکر خاطرات انقلاب و دفاع مقدس به میزان کمتری توجه شده است. با توجه به اهداف مندرج در اسناد تعلیم و تربیت و اهمیت تأثیرگذاری این مؤلفه‌ها بر جامعه، پیشنهاد می‌شود که ترکیب این مؤلفه‌ها مورد بازنگری و تجدیدنظر قرار گیرد تا بتوان به توازن بهتری در این اثر دست‌یافت.

DOI:

10.48310/rplp.2025.17577.1168

واژه‌های کلیدی:

ادبیات پایداری،
فارسی هفتم،
مؤلفه‌های ادبیات پایداری،
سند تحول.

۱. نویسنده مسئول

✉jamehshorani@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰

شماره صفحات: ۲۷

مقدمه

ادبیات پایداری، به‌عنوان بازتاب‌دهنده شرایطی همچون استبداد داخلی، اختناق، جنگ و اشغال نظامی، نقش مهمی در شکل‌دهی هویت و فرهنگ یک ملت ایفا می‌کند. این ادبیات، به‌واسطهٔ مضمون و درون‌مایه‌اش که ایستادگی در برابر جریان‌های ضد آزادی و مبارزه علیه ظلم است، شناخته می‌شود. بیان دردمندی قشرهای ضعیف اجتماع که قربانی نظام استبدادی شده‌اند، ارج‌نهادن به جان‌باختگان راه آزادی و نوید دادن پیروزی در آینده، القای امید به ایستادگی برای رهایی، از جمله مضمون‌های مشترک در آثاری است که در دستهٔ ادبیات پایداری طبقه‌بندی می‌شوند. «دغدغهٔ اصلی نویسندگان این آثار، بی‌هویت شدن نسلی است که منفعت‌طلبی و رفاه، او را از توجه به رنج‌های مردم خود باز می‌دارد.

نویسندگان با دفاع از وطن و طرح نمادهای اسطوره‌ای برای بهتر شدن وضع کشور، تلاش و در قالب شعر و نثر ظهور می‌کنند» (سنگری، ۱۳۸۹: ۳۹). این ادبیات به‌عنوان یک منبع غنی از ارزش‌های انسانی، دینی و ملی می‌تواند نقش مهمی در تربیت نسل جدید ایفا کند. با توجه به این مهم که نظام آموزش و پرورش رسالت تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان را بر عهده داشته و در آموزش و یادگیری ارزش‌ها و فرهنگ هر ملت نقش اساسی ایفا می‌کند «به عبارتی هر آنچه لازم است افراد یک جامعه بدانند و در زندگی خود بدان توجه نموده و مدنظر داشته باشند، بایستی بنیان آن در دورهٔ تحصیلات مدرسه‌ای در ذهن افراد نهاده شود.» (خموشی بیگدلی، ۱۳۹۸: ۱۷۸) و نیز «عرصهٔ تعلیم و تربیتی که از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی همه‌جانبهٔ کشور و ابزار جدی برای ارتقای سرمایهٔ انسانی شایستهٔ کشور در عرصه‌های مختلف است و نقش مؤثری در تحولات اجتماعی و سیاسی دارد و می‌تواند متضمن بقا یا اضمحلال یک نظام سیاسی و اجتماعی باشد» (یوسف‌زاده، ۱۳۹۹: ۱۷۴).

بنابراین، انتخاب محتوای مناسب برای کتب درسی به‌ویژه در زمینه ادبیات از اهمیت بالایی برخوردار است. ادبیات پایداری با توجه به ویژگی‌های ذکر شده، می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر سازنده در این محتوا مورد توجه قرار گیرد. با توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش درج مؤلفه‌های پایداری در کتب درسی نقشی کلیدی در تربیت و شکل‌گیری هویت ملی و فرهنگی دانش‌آموزان و ترویج ارزش‌ها و نگرش‌های مثبت به ارزش‌های دینی و ملی دارد و با اهداف سند تحول بنیادین همسو بوده و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. سند تحول بنیادین به صراحت بر اهمیت تقویت هویت ملی و دینی دانش‌آموزان تأکید دارد و ادبیات پایداری به خوبی می‌تواند در این راستا به کار گرفته شود. این سند، چارچوبی را برای نظام آموزشی ترسیم می‌کند که هدف آن تربیت نسلی متعهد، مسئولیت‌پذیر و آگاه به ارزش‌های

فرهنگی و اجتماعی جامعه است.

سند تحول بنیادین به عنوان یک چارچوب راهبردی، به دنبال ارتقا کیفیت آموزش و پرورش و ایجاد تغییرات اساسی در نظام آموزشی کشور است. در این راستا، ادبیات پایداری می تواند به عنوان ابزاری مؤثر در تحقق اهداف آموزشی و تربیتی مورد استفاده قرار گیرد. به طور خاص، این ادبیات می تواند به تقویت حس وطن دوستی، فداکاری و مقاومت در برابر ظلم و بی عدالتی در دانش آموزان کمک کند. همچنین از طریق آشنایی با آثار ادبی پایداری، دانش آموزان می توانند با تاریخ و فرهنگ خود بیشتر آشنا شوند و درک عمیق تری از ارزش های انسانی و اجتماعی پیدا کنند.

هدف اصلی این مقاله، تحلیل تأثیر مؤلفه های ادبیات پایداری بر تعلیم و تربیت دانش آموزان بر اساس این سند است و با توجه به اهمیت کتاب های درسی در نظام آموزشی و تأثیر آن ها بر یادگیری و نهادهای سازی ارزش ها و هویت ملی، این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوا، به بررسی مؤلفه های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم پرداخته است.

سؤالات پژوهش

۱. مؤلفه های ادبیات پایداری با اهداف و ارزش های مندرج در سند تحول بنیادین همسو هستند یا خیر؟
۲. کدام یک از مؤلفه های پایداری در کتاب فارسی هفتم آمده است؟
۳. چه میزان از این مؤلفه ها، به طور مؤثر در انتقال مفاهیم و ارزش های مورد نظر به دانش آموزان نقش دارند؟
۴. آیا کتاب درسی شامل نمونه های واقعی از ادبیات پایداری است که به درک بهتر موضوع کمک کند؟

روش پژوهش

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی است و با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی کتاب فارسی پایه هفتم (چاپ دوازدهم سال تحصیلی ۱۴۰۳) می پردازد. جامعه آماری این پژوهش، کتاب فارسی پایه هفتم است. و متون نظم و نثر به عنوان نمونه آماری و از روش سرشماری استفاده شده و تمام بخش های کتاب فارسی هفتم مورد تحلیل قرار گرفته است.

در این پژوهش، مؤلفه های ادبیات پایداری مورد بررسی و بر اساس مطالعات نظری و پژوهش های پیشین در این زمینه و همچنین با توجه به اهداف و ارزش های مندرج در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انتخاب شده اند و پس از شناسایی و استخراج از کتاب فارسی هفتم، فراوانی و نحوه نقش آفرینی هر یک از آن ها مورد تحلیل قرار می گیرد. برای این منظور، از روش های آمار توصیفی (مانند جداول فراوانی و درصد) استفاده می شود. همچنین، محتوای متون

مورد بررسی به صورت کیفی تحلیل شده و با اهداف و ارزش‌های مندرج در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

بررسی مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتب درسی، آموزش و پرورش از جمله موضوعاتی است که مورد توجه محققان قرار گرفته است؛ از این رو شاهد تألیف و انتشار مقالاتی هستیم که به اختصار به برخی از آنها اشاره می‌شود:

بهزادی (۱۴۰۲) نیز مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم را بررسی کرده است. برآیند پژوهش مذکور این است که کتاب فارسی دهم با توجه به صفحه آغازین و فرجامین فصل ادبیات پایداری کتاب، متون برگزیده‌هایی چون شعر علی موسوی گرمارودی با عنوان «در سایه سار نخل ولایت» و ادامه همین درس متنی از سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک طوسی، با عنوان «دیوار عدل، همچنین درس بعد، شعری از سیف فرغانی با عنوان «غرش شیران» و ادامه آن شعر تأثیرگذار محتشم کاشانی با عنوان «باز این چه شورش است»، با وجود اینکه ارزش و ارجمندی ادبی‌شان را نمی‌توان منکر شد متأسفانه آن گونه که باید و شاید قادر نیستند دانش‌آموزان را به سوی درکی شفاف و روشن از ادبیات پایداری رهنمون باشند.

در پژوهشی که ایمانی (۱۴۰۲) در قالب مقاله ارائه کرده است، مقوله‌های ادبیات مقاومت در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم بررسی و تحلیل شده‌اند. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که ۲۵ درصد از محتوای کتاب‌ها، به طور مستقیم و غیرمستقیم، به ادبیات پایداری اختصاص دارد و هدف آن افزایش آگاهی نوجوانان از پایداری‌های کشور در دوره‌های مختلف تاریخی است. پاشایی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «شناسایی میزان توجه به مؤلفه‌های ادبیات پایداری در برنامه درسی دوره ابتدایی» به این نتیجه رسیده است که مولفه‌های ادبیات پایداری در کتاب‌ها و منابع، با عناوین مختلف و به صورت‌های متفاوتی بیان شده است. در بین کتاب‌های شش‌گانه، کتاب فارسی ششم با ۳۱ درصد، بیشترین توجه را به مؤلفه‌های ادبیات پایداری داشته و کتاب‌های سوم، چهارم و اول به ترتیب با ۱۷، ۱۹ و ۲۰ درصد، کمترین توجه را به این مؤلفه‌ها نشان داده‌اند. چهار ویژگی بارز در کتب شامل استفاده بیشتر از نمادها در پایه اول، تأکید بر مفاهیم مذهبی در سه پایه اول، معرفی شخصیت‌ها و قهرمانان ملی در پایه سوم و تأکید بر حفظ میهن و جانبازی در فارسی پنجم و ششم است.

ششتمدی و دیگران (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای بوطیقای روایت ادبیات پایداری در کتاب‌های درسی ادبیات دوره متوسطه ایران را کاویده‌اند. برآیند تحقیق یادشده حاکی از آن است که گویا هدف مؤلفان کتاب‌های درسی از جای دادن متن‌های روایی در این کتاب‌ها، ایدئولوژی‌گرایی است تا ارتقای سطح خوانش، نقد، توصیف متن و آشنایی با مفاهیم متن روایی. فقدان قاعده‌مندی،

همچنین عدم تطابق با ملاک‌های علم روایت‌شناسی و چندپارگی در بیان مطالب باعث شده تا نمونه‌های عرضه‌شده تناسبی با اهداف دیسیپلین محور در آموزش ادبیات پایداری نداشته باشند. میرزایی (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی به تحلیل محتوای اشعار کتب درسی فارسی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های ادبیات مقاومت، ایثار و پایداری مبادرت کرده است. عمده‌ترین نتایج پژوهش بیانگر آن است که اشعار کتب درسی فارسی دوره ابتدایی، بیشتر از نوع غنایی و فاقد وزن عروضی و موسیقی بیرونی بوده و پربسامدترین درون‌مایه اشعار، تأکید بر مؤلفه‌های وطن‌دوستی و میهن‌پرستی در قالب اشعار افتخارآمیز و پیروزمندانه ملی و میهنی است. پایه‌های اول و پنجم با سه مورد، بیشترین تأکید را بر این امر دارند و در بررسی کلی مؤلفه‌های مقاومت، ایثار و پایداری، پایه ششم با شانزده مورد، بیشترین فراوانی را دارد. محتوای اشعار این کتب در زمینه شناخت ادبیات مقاومت، ایثار و پایداری، نسبتاً خوب است و بیشترین اشعار پایداری، از سروده‌های کبری هاشمی انتخاب شده‌اند.

مرادی (۱۴۰۰) در مقاله خود به بررسی ادبیات مقامت و شهادت‌طلبی در کتب فارسی متوسطه دوم اقدام کرده و به این نتیجه رسیده است که فرهنگ شهادت‌طلبی در دوران دفاع مقدس و مبارزات انقلاب اسلامی در سطح منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای تأثیر داشته و مهم‌ترین ثمره آن مبارزه با داعش و تروریسم بین‌المللی است.

شهسواری و خوارزمی (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی به مرور ادبیات پایداری در کتاب‌های ادبیات متوسطه دوم پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که ادبیات پایداری کتاب سال اول متوسطه ارزش ادبی و هنری فراوانی نسبت به کتاب‌های ادبیات سال دوم و سوم دارد. دیگر اینکه آمیختگی ادبیات انقلاب اسلامی و عاشورایی و ادبیات دفاع مقدس در قسمت ادبیات پایداری کاملاً مشهود است که موجب درک نادرست دانش‌آموزان از این مقوله می‌شود.

بعد از بررسی پژوهش‌ها، مشخص شد که تحقیقات انجام شده، اغلب به بررسی کلی مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتب درسی پرداخته‌اند و کمتر به تحلیل دقیق و جزئی این مؤلفه‌ها در کتاب فارسی هفتم، بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، توجه شده است. این پژوهش با اذعان به اهمیت و ارزشمندی تحقیقات پیشین در زمینه ادبیات پایداری و کتب درسی، تلاش دارد تا با رویکردی متمایز و با تمرکز ویژه بر کتاب فارسی هفتم و انطباق آن با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، گامی فراتر نهد. در حالی که بسیاری از پژوهش‌ها به بررسی کلی حضور مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتب درسی پرداخته‌اند، این تحقیق به دنبال تحلیل دقیق‌تر و جزئی‌تر این مؤلفه‌ها در یک کتاب درسی مشخص و بر اساس چارچوب نظری سند تحول بنیادین است. هدف اصلی این پژوهش، ارائه تصویری روشن و مستند از نحوه بازنمایی مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم و ارزیابی میزان همسویی این بازنمایی

با اهداف و ارزش‌های سند تحول بنیادین است. به عبارت دیگر، این پژوهش نه تنها به دنبال شناسایی مؤلفه‌های پایداری در کتاب درسی است، بلکه به دنبال ارزیابی کیفیت و اثربخشی این بازنمایی در راستای تربیت نسلی متعهد، مسئولیت‌پذیر و آگاه به ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی است که سند تحول بنیادین بر آن تأکید دارد. این رویکرد به این پژوهش وجهی نوآورانه بخشیده و آن را از سایر تحقیقات مشابه متمایز می‌سازد؟

بیرانوند و آریان (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی جایگاه ادبیات پایداری در کتب فارسی متوسطه را بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که ادبیات فارسی سال اول از نظر طرح مؤلفه‌های ادبیات پایداری از تعادل خوبی برخوردار است؛ چراکه در این کتاب به طور مشخص فصل‌های مربوط به ادبیات پایداری و سایر کشورها و ادبیات انقلاب وجود دارد. سال دوم متوسطه با کمترین میزان توازن و تعادل در رابطه با چهار مقوله ذکر شده مواجه است و کتاب سال سوم نیز به نسبت از تعادل خوبی برخوردار است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم به شکل‌های مختلفی بیان شده‌اند و برخی از آن‌ها از بسامد بالاتری برخوردارند. موضوعاتی مانند نمادهای دینی و ملی به طور مکرر در متن کتاب گنجانده شده‌اند و مفاهیمی چون مدح آزادی و آزادگی و ذکر خاطرات انقلاب و دفاع مقدس به طور نسبی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این عدم تعادل ممکن است نشان‌دهنده رویکرد محدودتر به برخی از ابعاد ادبیات پایداری باشد. لازم است ترکیب مؤلفه‌های ادبیات پایداری در این کتاب درسی بازنگری شود و دانش‌آموزان علاوه بر اینکه دیدگاه جامع‌تری نسبت به ارزش‌های انسانی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی پیدا کنند، تفکر انتقادی در آن‌ها نیز تقویت شود و نسل‌های آینده برای مواجهه با چالش‌های دنیای امروز بهتر آماده شوند.

مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم

طرح مذهبی				
قرآن	پیامبر	امام حسین (ع)	شهادت	مسجد
نمادهای ملی و دینی				
قهرمانان ملی و مبارزه	نقشه یا جغرافیای ایران	زبان فارسی		

جنگی که توسط دولت عراق بر کشور ایران تحمیل شد، تحمیل یک جنگ ناجوانمردانه و «تعرض به امنیت ملی و حیثیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بود. این جنگ زمینه‌ای فراهم

کرد که در آن نیروهای انقلابی بزرگ‌ترین جان‌فشانی، ایثار و گذشت را برای دفع خطر دشمن از خود نشان دادند، به عبارت دیگر شرایط جنگی و ظهور ارزش‌هایی ویژه با یکدیگر هم‌زمان هم‌زاد بودند» (مهرداد گیگلو، ۱۴۰۰: ۱). رویدادی که همراه با ابعاد و پیامدهای گوناگون بود از سویی تجاوز آشکار به تمامیت ارضی و منافع ملی کشور و خسارات جبران‌ناپذیر به زیرساخت‌ها و سرمایه‌های انسانی و از سوی دیگر، انگیزه‌ای مضاعف برای وحدت ملی، خودباوری و شکوفایی استعدادهای بالقوه جامعه ایرانی شد. به عبارت دیگر «حادثه عظیم این هشت سال مجموعه‌ای از صفات والا، فرهنگ‌های پسندیده و برگزیده و ممتاز، عقاید و معارف والایی که ملت ما در طول تاریخ ارث برده یا استعدادش را در خودش حفظ کرده بود که با انقلاب اسلامی این استعدادها بروز کرد» (بیانات: ۱۳۸۸) و مؤلفه‌های ادبیات پایداری، عناصر و ویژگی‌های ادبی و فرهنگی هستند که در متون آموزشی به منظور تقویت ارزش‌های انسانی، دینی و اجتماعی گنجانده می‌شوند. هدف از این کار، ترویج هویت ملی، روحیه فداکاری، عشق به وطن و تقویت اخلاقیات در دانش‌آموزان است. کتاب فارسی هفتم در راستای تقویت ارزش‌های انسانی، دینی و اجتماعی، با بهره‌گیری از مؤلفه‌های ادبیات پایداری، به‌ویژه در بخش «طرح مذهبی و نمادهای دینی و ملی در ادبیات پایداری اسلامی»، گامی مؤثر در جهت اهداف سند تحول بنیادین برداشته است.

طرح مذهبی و نمادهای دینی و ملی در ادبیات پایداری اسلامی

طرح مذهبی و نمادهای دینی و ملی در ادبیات پایداری اسلامی، نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت فرهنگی و اجتماعی جوامع مسلمان ایفا می‌کند. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز، با تأکید بر تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان، بر اهمیت این مؤلفه در کتب درسی تأکید دارد. «گزاره‌های ارزشی مندرج در بیانیه ارزش‌ها، بایدها و نبایدهایی اساسی است که لازم است تمام اجزا و مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی هماهنگ با آن‌ها بوده و همه سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام، ملتزم و پایبند به آن‌ها باشند. این ارزش‌ها بر اساس آموزه‌های قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) و حضرات اهل‌بیت (ع)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رهنمودهای رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و سند چشم‌انداز بیست‌ساله و نقشه جامع علمی کشور و سیاست‌های کلی تحول نظام آموزشی تهیه و تدوین شده است و با مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (شامل فلسفه تعلیم و تربیت، فلسفه تعلیم و تربیت رسمی عمومی و رهنامه نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در جمهوری اسلامی ایران) سازگار و مستند به مضامین مندرج در آن‌ها است» (سند تحول: ۱۵).

در کتاب فارسی هفتم، مؤلفه‌های پایداری همچون طرح مذهبی و نمادهای دینی و مذهبی

بیشتر به شکل توصیفی و متنی ارائه شده‌اند. این نمادها به‌عنوان ابزارهایی برای انتقال پیام‌های اخلاقی و مذهبی به کار می‌روند. مثال‌هایی از این نمادها شامل داستان‌هایی از زندگی پیامبر و اولیای دین است که به تقویت ایمان و اخلاق در دانش‌آموزان کمک می‌کند. این مؤلفه‌ها در کتاب فارسی هفتم در دو قالب نظم و نثر آمده است.

در درس سیزدهم با عنوان «اسوه نیکو» به ذکر ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری پیامبر پرداخته است. (۱۱۴) در حکایت «اندرز پدر» از گلستان سعدی به تعبد، سخریزی، قرائت قرآن و تأکید به رعایت حقوق دیگران از جمله عدم بدگویی نسبت به آنان اشاره شده است «گفت: جان پدر! تو نیز اگر بختی به از آن که در پوستین خلق افتی» (۱۷) در درس «چشمه معرفت» به یقین نسبت به وجود خالق یکتا و اینکه هر کدام از تمام مخلوقات نشانه‌ای از وجود کردگار است آمده «یقین دارم که در کلاس شگفت آفرینش و زیبایی طبیعت، عظمت و جلال و جاذبه خالق را با همه وجود لمس می‌کردم... برگ درختان سبز در نظر هوشیار/ هر ورقش دفتری‌ست، معرفت کردگار». (۱۹-۲۰) در «بیانات رهبری» به پارسایی، صداقت، شور و شعور، ایمان، همت و غیرت جوانان سرزمینمان تأکید شده است: «این‌ها (دشمن) چرا صلاح و پاک‌دامنی و پارسایی و صداقت جوانان را نمی‌بینند؟ چرا شور و شعور جوانان را نمی‌بینند؟ متخصصان و دانشمندان جهانی مجبور شده‌اند اعتراف کنند که جوانان ما با پشتوانه ایمان، همت و غیرت توانسته‌اند استعداد جوشان و پنهان خود را آشکار کنند... آینده با حرف ساخته نمی‌شود؛ با کار هوشمندانه و مؤمنانه ساخته می‌شود؛ باید کار کنید، آن همکار هوشمندانه و برخوردار از پشتوانه ایمان...» (۳۳).

«گرمای محبت» یکی دیگر از درس‌هایی که در مورد شخصیت مصطفی چمران در قالب یک روایت و ایثار و از خودگذشتگی ایشان در قالب یک روایت نوشته است «مدتها بود پول‌هایش را برای خرید یک جفت دستکش جمع می‌کرد... کمی دورتر پیرمردی به درخت کهن‌سالی تکیه داده بود و درحالی‌که دستانش را به‌طرف مردم دراز کرده بود از آنها کمک می‌خواست... دستش را در جیبش کرد... سکه‌ها غلتیدند و داخل دست پیرمرد قرار گرفتند» (۱۰۱) در حکایتی دیگر، موضوع بایزید بسطامی و استجاب دعا‌ی مادر با تأکیدی ضمنی بر اهمیت احترام به پدر و مادر در حق ایشان مطرح شده است. «آن دست که زیر سر مادرم بود، خون اندر آن خشک شده بود. گفتم: ای تن، رنج از بهر خدای بکش. چون مادرم چنان دید، دعا کرد و گفت: یارب تو از وی خشنود باش و درجتش درجه اولیا گردان. دعا‌ی مادرم در حق من مستجاب شد و مرا بدین جای رسانید.» (۶۴). در این کتاب، مفاهیم مذهبی به‌عنوان اصول مهم در زندگی فردی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این مفاهیم به‌صورت توصیفی و متنی ارائه شده و از نمادهای دینی و مذهبی برای انتقال پیام‌های اخلاقی استفاده شده است. هدف از این رویکرد، معرفی

مفاهیم مذهبی به عنوان راهنمایی برای زندگی بهتر و مسئولانه تر نسل جوان در جامعه است.

طلب یاری از خداوند

معنویت و ارتباط با خداوند می تواند به عنوان یک عامل مؤثر در تقویت روحیه مقاومت و ایجاد انگیزه در جامعه اسلامی و نسل جوان عمل کند که این موضوع به وضوح با اهداف تربیتی و فرهنگی سند تحول هم راستا است.

نیرویی که رزمندگان را در مقابل دشمن بعشی، ایستاده و مقاوم نگه می داشت، معنویت و توکل به خدا بوده است. جلوه های زیبایی از این معنویت که در منابع دفاع مقدس آمده نشان می دهد نشاط روحی و صفای باطنی رزمندگان با معنویت پیوند خورده بود، امام خمینی (ره) در این مورد فرموده است «رمز پیروزی شما برادرها و جوان های عزیز، اتکال به خدای تبارک و تعالی، اعتماد به رحمت خدا و عنایات خدای تبارک و تعالی که این در رأس همه امور است؛ و یکی هم پیروی از دستورات خدای تبارک و تعالی» (امام خمینی: ۱۴۰۲: ۳۶۸). شعر یاد تو سروده نظامی گنجوی با تأکید بر آغاز امور با نام و یاد خداوند نام خدا را گشایش برای تمام درهای بسته می داند «... ای کارگشای هر چه هستند/ نام تو کلید هر چه بستند» و سپس با مضامینی عمیق، دانایی و علم و رهایی از ظلمت را از خدای منان طلب می کند «هم تو، به عنایت الهی / آنجا قدم رسان که خواهی / از ظلمت خود رهایی ام ده / با نور خود آشنای ام ده» (۹) و در ادامه از الهی نامه خواجه عبدالله انصاری عارف قرن پنجم آورده است: الهی دلی ده که در کار تو جان بازیم؛ جانی ده که کار آن جهان سازیم. دانایی ده که از راه نیفتیم، بینایی ده که در چاه نیفتیم... (همان)

این اشعار به اهمیت دعا و نیایش در زندگی انسان اشاره دارند و بر نقش معرفت و بینش در پرهیز از لغزش ها تأکید می کنند و مثال های دیگری چون «آفریدگار همه شکوفه ها و زیبایی ها اوست که همیشه با ماست پس در همه کارها و کردارها و همه گاه و جا او را به یاد بیاوریم» (۳۹). تأکید بر یاد خداوند در تمام امور زندگی، نشان دهنده اعتقاد به حضور دائمی الهی و نقش آن در شکل دهی به زندگی و زیبایی های دنیا است. در ادامه در هفت بیت از شعر نیایش برگرفته از گل و نوروخجوی کرمانی آمده است: «خداوند! به حق نیک مردان / که احوال بدم را نیک گردان...» (۱۶۶). این سروده با رنگ و بوی مذهبی اش، نمونه ای از قدرت ادبیات فارسی در ایجاد ارتباط عمیق با خداوند و تقویت روحیه معنوی در نسل جوان است.

به طور کلی، بهره گیری از ظرفیت های نظم و نثر در نظام آموزشی به عنوان ابزاری مؤثر برای انتقال پیام های انسانی و مذهبی، می تواند به پرورش روحیه مقاومت و اخلاق مداری و ایجاد فضایی معنوی و اخلاقی در جامعه و به ویژه در میان جوانان منجر شود. باتکیه بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، معنویت و ارتباط با خداوند به عنوان یک عنصر بنیادین در تربیت نسل جوان است؛ لذا این سند بر ضرورت بهره گیری از ظرفیت های نظم و نثر در ادبیات فارسی

به‌منظور انتقال پیام‌های عمیق انسانی و مذهبی تأکید دارد، تا با الهام از این متون ارزشمند، فضایی معنوی و اخلاقی در جامعه و به‌ویژه در میان جوانان ایجاد شود، و انگیزه‌های آنان برای مقابله با چالش‌ها و ایستادگی در مسیر ارزش‌های انسانی و اسلامی تقویت گردد.

قرآن

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به‌وضوح به نقش محوری قرآن در فرایند آموزش و یادگیری ارزش‌های اسلامی اشاره دارد؛ تأکید بر آیات مرتبط با دفاع و جهاد و یاری‌رسانی به مظلومان، ارزش‌های انسانی و اجتماعی را در میان نوجوانان ترویج می‌کند «کمک و یاری‌رساندن و همراهی با مردم مظلوم و مستضعف که برای نجات خود در برابر ستمگران و زورگویان می‌جنگند امری مقدس و فی‌سبیل‌الله است» (یداللهی: ۱۳۹۹: ۳۱۸). و مفهوم «فی سبیل الله» را به‌عنوان یک اصل مقدس در آموزه‌های دینی معرفی می‌نماید. این رویکرد آموزشی به نهادهای روحیه جهادی و فرهنگ ایثار در دانش‌آموزان کمک کرده و آنان را به تربیت اخلاقی و اجتماعی سوق می‌دهد و در شکل‌دهی به هویت فرهنگی و اجتماعی نسل جوان مؤثر است و اهمیت تربیت دینی در فرایند آموزش و پرورش را نمایان می‌سازد.

در کتاب فارسی هفتم، واژه «قرآن» در مجموع ده بار تکرار شده است که نشان‌دهنده توجه به مفاهیم دینی و فرهنگی در فرایند یاددهی - یادگیری است. به‌عنوان مثال، در صفحه ۵۷ از دانش‌آموز خواسته شده تا نام سوره‌ای از قرآن را که متناسب با پاسخ ارائه شده در جدول است، ذکر کند. این تمرین به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با ساختار و محتوای قرآن آشنا شوند. همچنین، محتوای آیات قرآنی، به‌ویژه موضوع دفاع و جهاد، مورد تأکید قرار گرفته است. انس با قرآن می‌تواند روحیه جهادی و فرهنگ ایثار، دفاع و شهادت را در نسل آینده نهادینه کند. در صفحه ۱۶۰ نیز، از دانش‌آموز خواسته می‌شود تا یکی از داستان‌های قرآنی را بخواند و درباره شخصیت‌ها و محتوای آن تحقیق کند. این فعالیت نه تنها مهارت‌های خواندن و تحقیق را تقویت می‌کند، بلکه دانش‌آموزان را به مطالعه قرآن و درک عمیق‌تر مفاهیم دینی تشویق می‌نماید.

در کتاب فارسی هفتم، زندگی‌نامه دکتر سید محمود حسابی آمده است که «استاد حسابی، خود حافظ قرآن بود و فرزندانش را از کودکی به یادگیری و انجام واجبات دینی تشویق می‌کرد و حتی آنان را به تلاوت آیات به شیوه صحیح و درک کامل معانی آنها وامی‌داشت» (۹۱) این رویکرد تربیتی دکتر حسابی، مصداقی بارز از دیدگاه دورکیم است که «آموزش و پرورش را ابزاری برای میل به انسجام اخلاقی و سازوکاری برای انتقال هنجارها و ارزش‌های جامعه می‌داند» (شارع‌پور، ۱۳۸۳) دکتر حسابی با تأکید بر آموزش دینی و قرآنی به فرزندانش، در واقع در پی نهادینه کردن ارزش‌های دینی و اخلاقی در آنها بوده است که این امر، در راستای

«تحقق انسجام اخلاقی در جامعه و انتقال ارزش‌های فرهنگی به نسل‌های آینده قرار می‌گیرد.» (همان) در صفحه ۱۱۸ کتاب، با اشاره به حضور شخصیت‌های الگو در قرآن، بیان می‌شود که قرآن کریم، پیامبر (ص) را به‌عنوان سرمشق معرفی کرده است. این موضوع، دانش‌آموزان را به الگوگیری از شخصیت‌های قرآنی و تقویت ارزش‌های اخلاقی و انسانی ترغیب می‌کند. همچنین، اشاره به ختم قرآن در سن ۷ سالگی برای امام خمینی (۱۷۲) که شخصیتی ملی و مبارز است، می‌تواند الگوی مناسبی برای دانش‌آموزان باشد تا به اهمیت یادگیری و مطالعه قرآن توجه بیشتری نشان دهند. در نهایت، در صفحه ۱۷۴ به حافظ بودن قرآن توسط خواجه شمس‌الدین محمد، معروف به حافظ شیرازی، اشاره شده و ذکر می‌شود که حافظ، قرآن را با ۱۴ روایت حفظ نموده است. این وصف و مدح ضمنی از حافظان قرآن در کتاب فارسی هفتم، به ترویج فرهنگ حفظ قرآن و احترام به شخصیت‌های مذهبی و به‌ویژه حافظان قرآن کمک می‌کند. این رویکرد، در راستای تحقق اهداف تحول بنیادین آموزش و پرورش قرار دارد و دانش‌آموزان را به سمت یادگیری فعال و معنادار سوق می‌دهد.

پیامبر

پیامبر و اهل‌بیت (ع) در ادبیات پایداری به‌عنوان نقاط عطفی برای الهام‌بخشی و ایجاد انگیزه در مبارزات اجتماعی و سیاسی مطرح می‌شوند. این نمادها به‌عنوان مراجع الهام‌بخش، همواره در آثار ادبی به کار می‌روند تا نشان دهند که مبارزه برای آزادی و عدالت نه‌تنها یک وظیفه انسانی، بلکه یک تکلیف دینی نیز به شمار می‌رود.

در کتاب‌درسی فارسی هفتم، نام مبارک پیامبر اسلام به‌طور کلی هشت بار ذکر شده و شخصیت ایشان به‌عنوان الگوی اساسی و مؤثر در تقویت اخلاق و رفتار دانش‌آموزان برجسته شده است. با ذکر ویژگی‌های رفتاری پیامبر در جنبه‌های مختلف زندگی، این کتاب به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارزش‌های انسانی و اجتماعی را بهتر درک کنند و بر اساس این آموزه‌ها، به سمت زندگی بهتر و مسئولانه‌تری هدایت شوند که به‌خوبی همسو با اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که بر تقویت هویت دینی و فرهنگی تأکید دارد. در صفحه ۱۱۴ آمده است: «پیامبر گرامی اسلام محمد بن عبدالله (ص) در آداب و رفتار و اخلاق، اسوه عالمیان است» در کتاب مذکور، ضمن ذکر داستان، از دانش‌آموز خواسته شده تا با مرور رفتار و اخلاق پیامبر، نحوه روش و منش ایشان را با امام حسن (ع) و امام حسین (ع) مقایسه کند و با بررسی رفتارهای پیامبر اکرم (ص) در موقعیت‌های گوناگون، چگونگی تجلی این خصایص اخلاقی و رفتاری در منش امام خمینی (ره) به‌عنوان یک شخصیت دینی، سیاسی و مبارز، مورد تحلیل قرار دهد و تلاش می‌شود تا بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سطح دانش، بینش و نگرش سیاسی و اجتماعی دانش‌آموزان ارتقا یابد.

امام حسین (ع)

قیام امام حسین (ع) به‌عنوان نماد برجسته‌ای از مبارزه علیه ظلم و بی‌عدالتی، نه‌تنها ابعاد تاریخی و مذهبی مهمی دارد، بلکه به‌عنوان الگویی برای مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم در جوامع مختلف شناخته می‌شود. این قیام با پیام‌های تربیتی و اخلاقی خود، به الهام‌بخشی نسل‌های مختلف کمک کرده و روحیه ایثار و فداکاری را تقویت نموده است. در این راستا، باتوجه به غنای قیام اباعبدالله (ع) در زمینه تربیتی، پرداختن به این موضوع می‌تواند تأثیرگذار باشد (کرمی رجب‌پور، ۱۴۰۲). استفاده از مفاهیم و واژگان به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم، می‌تواند یادآور و تداعی‌کننده ارزش‌های حسینی در ذهن دانش‌آموزان باشد. به‌عنوان مثال، در توضیح معنی واژه «روضه» در این کتاب آمده است: «آنچه در مراسم سوگواری اهل‌بیت پیامبر (ص)، به‌ویژه در مراسم سوگواری امام حسین (ع)، خوانده می‌شود» (۱۶۸).

تأکید بر قیام امام حسین (ع) در آموزش و پرورش، فرصتی مناسب برای ترویج ارزش‌های انسانی و اخلاقی در نسل جدید است. با گنجاندن مفاهیم مرتبط با قیام عاشورا، معلمان می‌توانند در دانش‌آموزان حس مسئولیت‌پذیری و ایثار را القا کنند تا به اندیشه‌هایی انتقادی و فعال در اجتماع خود تبدیل شوند. این رویکرد نه‌تنها به رشد شخصیت فردی آن‌ها کمک می‌کند، بلکه موجب می‌شود تا به‌عنوان اعضای مؤثر و مسئولیت‌پذیر در جامعه خود عمل کنند. در سند تحول، تأکید بر تربیت نسلی با هویت ملی و مذهبی قوی و آشنا به ارزش‌های اسلامی، به‌ویژه در زمینه مبارزه با ظلم و نابرابری، بسیار حائز اهمیت است.

مسجد

مساجد، از روزهای اول هجوم دشمن بعثی، پایگاه و پناهگاه رزمندگان و مردم بودند. مساجد، به‌خصوص در شهرهایی که مورد تجاوز دشمن قرار می‌گرفت، مرکز سازماندهی، تجمع، ترویج فرهنگ مقاومت و پایداری بود و رزمندگان با حضور در مسجد و ارتباط با خدا، روحیه ایمان و پایداری خود را تقویت می‌کردند و مدافعان در مساجد، در سخت‌ترین شرایط جنگ تحمیلی دوشادوش رزمندگان ایستادگی کردند.

«وقتی فرهنگ جبهه‌های جنگ تحمیلی را مورد تحلیل قرار می‌دهیم، به آموزه‌هایی می‌رسیم که عبارت‌اند از: خدامحوری در انجام امور، فداکاری، گذشت، اهتمام به توسل و دعا، تواضع و استقامت و پایداری، سلسله‌مراتب بر اساس تقوا، انسان‌پروری و... در این فرهنگ، همکاری و همدلی و برادری واقعی حاکم بود و هر کس، مددکار دیگری بود؛ در مسائل عبادی و رابطه با خدا، وقت‌شناس و دقیق بودند» (زواره، ۱۳۹۱: ۵۷). علاوه بر آن، مسجد به‌عنوان محلی برای سوءقصد به شخصیت‌های مذهبی، یادآور حوادث تلخی است که در تاریخ معاصر ایران رخ داده و به مظلومیت شهدای محراب اشاره دارد و نقش آنان را در تقویت هویت دینی و ملی جامعه

روشن می‌سازد. در صفحه ۱۷۵ کتاب آمده است «آیت‌الله سید علی خامنه‌ای در ششم تیرماه ۱۳۶۰ در مسجد ابودر تهران از سوی منافقین مورد سوءقصد قرار گرفت که به جانبازی ایشان منجر شد» حضور واژه مسجد در بخش‌های مختلف کتاب فارسی هفتم، نشان‌دهنده اهمیت این مراکز در تربیت نسل جوان، تقویت هویت ملی و مذهبی و یادآوری حوادث و مظلومیت‌های دوران جنگ، به‌عنوان الگوهایی از ایثار و مقاومت در برابر ظلم عمل کرده و به نسل‌های آینده آموزه‌های مهمی از تاریخ کشور و فرهنگ اسلامی را منتقل کردند. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز بر تربیت نسلی با هویت فرهنگی و مذهبی قوی، به‌ویژه از طریق آشنایی با ارزش‌های اسلامی و تجارب تاریخی تأکید شده است.

شهادت

شهادت در فرهنگ اسلامی به‌عنوان یک عمل مقدس و ارزشمند شناخته می‌شود که فداکاری و ایثار در راه حق و دفاع از دین و وطن را تجسم می‌کند. این مفهوم در متون دینی و فرهنگی، به‌ویژه در قرآن و سنت پیامبر (ص)، جایگاه ویژه‌ای دارد و به‌عنوان الگو برای پیروان دین اسلام مطرح می‌شود. شهادت به‌عنوان مفهومی کلیدی در آیات قرآنی در ایران به‌ویژه در دوران انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به اوج خود رسید «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ» (۶۹، عنکبوت) در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز بر تربیت نسل جوان بر اساس ارزش‌های ایثار و فداکاری آمده است «کرامت ذاتی و اکتسابی انسان و کسب فضایل اخلاقی از جمله: ایمان، تقوا، تولی و تبری، عمل صالح، خودباوری، روحیه مجاهدت، ظلم‌ستیزی، علم، حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، صداقت، ایثار و فداکاری» (۱۸) باید مورد توجه قرار گیرد تا ملتی سرافراز و عزتمند داشته باشیم. امام خمینی در فضیلت شهادت فرمودند: «ملتی که شهادت دارد اسارت ندارد» (سعیدی، ۱۳۹۶: ۱۲).

در کتاب فارسی هفتم، واژه «شهید» و «شهادت» به دو شیوه مطرح شده است:

الف) این واژه‌ها در قالب معرفی شخصیت‌های ملی و مبارز به‌کاررفته است به‌عنوان نمونه، در مورد عالم فرزانه، شهید مرتضی مطهری آورده است: «استاد شهید آیت‌الله مطهری... این روحانی فرزانه در سال ۱۳۵۸ شمسی به شهادت رسید. برخی از آثار او عبارت‌اند از: خدمات متقابل اسلام و ایران، داستان راستان، تماشگاه راز، سیری در نهج‌البلاغه، جاذبه و دافعه علی (ع)». (۱۷۷) و نیز سید محمدحسین بهشتی، حاج‌آقا مصطفی خمینی (۱۷۲-۱۷۳) معرفی چنین شخصیت‌هایی نه تنها به تقویت هویت ملی و مذهبی کمک می‌کند، بلکه الگوهایی از فداکاری و ایثار را برای نسل جوان فراهم می‌آورد.

ب) ذکر روایت‌ها و داستان‌های مرتبط با شهدا است: «شهید رجایی معلمی متواضع و صمیمی و در کارش بسیار دقیق و منظم و جدی بود. (۹۷) و روایت دیگری از دکتر مصطفی چمران و

گذشت و فداکاری ایشان نسبت به فردی تهیدست را مطرح می‌کند. (۱۰۱) ذکر این‌گونه روایت‌ها در کتاب فارسی هفتم به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که با تجارب و احساسات شهدا آشنا شوند و ارزش‌های ایثار و فداکاری را در زندگی خود نهادینه کنند.

باتوجه به این که مفهوم شهادت در فرهنگ اسلامی و ایرانی عمیقاً ریشه‌دار است و به‌عنوان نمادی از فداکاری و ایثار در دفاع از حق و حقیقت مطرح می‌شود. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تلاش دارد تا جوانان را با این ایده‌های بنیادین آشنا کند و الهام‌بخش آنها باشد و ارائه روایت‌ها و داستان‌های مرتبط با شهدا امکان شناخت عمیق‌تر و احساسی‌تر از ارزش‌های انسانی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند. در مجموع، تربیت نسل جوان بر پایه آموزه‌های شهادت و ایثار، نه تنها به تقویت هویت ملی و اسلامی کمک می‌کند؛ بلکه به ایجاد جامعه‌ای سرافراز و عزتمند می‌انجامد.

معرفی نمادهای ملی

نقشه و جغرافیای ایران

نقشه ایران به‌عنوان یک نماد ملی، ارتباط عمیق و چندبعدی با مؤلفه‌های ادبیات پایداری دارد. این ارتباط می‌تواند به تقویت هویت ملی و ایجاد احساسات و عواطف مشترک در جامعه کمک کند. ادبیات پایداری با استفاده از این مؤلفه می‌تواند به انتقال پیام‌های مهم و تأثیرگذار در زمینه مقاومت و ایستادگی در برابر تهدیدات بپردازد؛ و به‌عنوان نمادی ملی ارزش‌های مشترک مانند آزادی، استقلال و تمامیت ارضی را نمایان و به ترویج آنها در جامعه کمک کند.

درس سفرنامه اصفهان صفحه ۷۰ کتاب فارسی، مجید شخصیت اصلی داستان بادقت به جزئیات جغرافیایی و تاریخی اصفهان ارتباطی عمیق را با سرزمینش نشان می‌دهد این احساس تعلق به وطن و آگاهی از ویژگی‌های جغرافیایی آن مؤلفه‌ای از ادبیات پایداری است که به حفظ هویت ملی کمک می‌کند و تلاشی برای شناخت فرهنگ و تاریخ ملی است. در متن مورد نظر آمده است: «درست یادم هست، شبی که قرار بود روز بعدش بروم اصفهان از دل‌شوره و خوشحالی خواب به چشمم نیامد هی لای کتاب جغرافیا را باز می‌کردم و آنجایی که از اصفهان و آثار تاریخی، رودها، کوه‌ها، جمعیت آب‌وهوا محصولات کشاورزی کارخانه‌ها صنایع دستی، مرداب گاوخونی و قالی‌بافی و قلم‌زنی روی نقره نوشته شده بود قشنگ می‌خواندم و از برمی‌کردم عین وقتی که می‌خواستم امتحان بدهم نقشه ایران را زدم به دیوار اتاق اصفهان را رویش پیدا کردم و با انگشت و نگاهم، از روی راه نقشه، از کرمان حرکت کردم و به رفسنجان و یزد و اردکان رسیدم و گذشتم و اصفهان پیاده شدم... همان جور تو حال و هوای اصفهان بودم و از عمارت عالی‌قاپو و منارجنبان و چهل‌ستون تعریف‌ها می‌کردم و عکس‌های توی کتاب را نشان

می‌دادم...» (۷۰-۷۲) یکی از اهداف کلیدی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، توجه به هویت ایرانی و اسلامی و تربیت نسل جدید با ارزش‌های این هویت و ایجاد یک نظام آموزشی است که نه تنها به آموزش علمی و مهارتی توجه کند، بلکه به هویت ایرانی و اسلامی دانش‌آموزان نیز اهمیت بدهد. این رویکرد به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با ارزش‌های دینی، ملی و فرهنگی خود آشنا شوند و بتوانند درک عمیق‌تری از تاریخ و فرهنگ ایران داشته باشند.

زبان فارسی

زبان و ادبیات فارسی نیز به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین نظام آموزشی، نقش مهمی در حفظ هویت ملی و فرهنگ ایرانی دارد و به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های ادبیات پایداری است. «کشور کهن‌سال ایران در طی قرون و اعصار، پیوسته مرکز تعامل و اختلاط فرهنگ و تمدن دنیا بوده و فرهنگ درخشان ایرانی و زبان پربار پارسی در رشد و اعتلای فرهنگ و دانش بسیاری از کشورها نقش مهمی داشته است؛ ضمن آنکه ماندگارترین تأثیرات را بر آنها نهاده و به‌عنوان یک‌زبان ارتباطی، عامل ایجاد تفاهم و همدلی بوده است. این زبان چه در آن روزگاری که کورش و داریوش بدان سخن می‌گفتند و اعلامیه‌ها و منشورها و فرمان‌های خویش را بر پیشانی صخره‌ها و ستون‌ها حک می‌کردند و چه آن زمان که فردوسی بزرگ، حماسه سترگ خود را با آن می‌سرود تا ریشه‌ها و علایق ملی و فرهنگی را با آن نیرو بخشد و خودشناسی و خودباوری را به ایرانیان نشان دهد... همیشه و همواره نقش اصلی و ویژه‌ای در پایداری و حیات قوم ایرانی و وحدت ملی بازی کرده و می‌کند» (خرمی رفنی، جواد، ۱۳۹۷:۱).

در فصل دوم- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش - بیانیه ارزش‌ها، بایدها و نبایدهایی اساسی است که لازم است تمام اجزا و مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی هماهنگ با آنها بوده و همه سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام ملتزم و پایبند به آنها باشند. (۳) یکی از موارد مورد تأکید در این سند، تقویت گرایش به زبان و ادبیات فارسی به‌عنوان زبان مشترک است تا نسل جوان، ضمن حفظ هویت ملی و فرهنگی با آثار ادبی و فرهنگی غنی خود آشنا شوند.

در این راستا در صفحه ۹۱ کتاب فارسی هفتم به شخصیت ملی و علمی دکتر حسابی اشاره شده است که: «به زبان و فرهنگ و ادب فارسی عشق می‌ورزید و آثار بیشتر بزرگان شعر و ادب را با دقت مطالعه می‌کرد. دیوان حافظ را می‌خواند و از آن لذت می‌برد و معتقد بود که یک ایرانی نباید غزل حافظ را غلط بخواند و یا نادرست بفهمد» علاوه بر این در صفحه ۱۰۸ کتاب آمده است: «اگر زبان فارسی از میان رفته بود ما امروز آثار گران‌بها و شاهکارهای ارزنده‌ای همچون مثنوی، گلستان، دیوان حافظ، آثار نظامی و صدها اثر زیبای دیگر نداشتیم.» این نوشته به‌روشنی

نشان می‌دهد «زبان فارسی علاوه بر وظیفه طبیعی و ذاتی خود در برقراری ارتباط و ابزار بنیادین آموزش همه علوم، حافظ میراث گران‌سنگ فرهنگی و تاریخی بوده و در معرفی و انتقال مفاهیم تاریخی و فرهنگی به نسل‌های جدید نقش پررنگی دارد» (پاشایی، ۱۴۰۳: ۲۴۴) «یکی از مظاهر خدمات فرهنگی ایرانیان به اسلام، خدماتی است که از راه زبان فارسی به اسلام کرده‌اند...» (۱۱۰) در این متن علاوه بر پیوند زبان فارسی با هویت و تاریخ سرزمین، به تقویت احساس تعلق و افتخار به تاریخ و فرهنگ ملی کمک می‌کند. چرا زبان فارسی را دوست دارم (۱۳۸) در این درس دلایل دوست‌داشتن زبان فارسی را مواردی چون پیوند با فارسی‌زبانان معاصر، هم‌وطنان، همدلی و هم‌زبانی با آنان، بهره‌مند شدن از آثار عالمانه حکیمان فارسی‌زبان در طول قرن‌های گذشته و همراه شدن با گذشته‌ها را بیان می‌کند.

در کتاب فارسی هفتم ۲۰ بار زبان فارسی تکرار شده است و درنهایت با موضوع منسجم «چرا من زبان فارسی را دوست دارم.» عشق به زبان فارسی و اهمیت آن در فهم آثار ادبی را بیان نموده و در نهاده‌سازی ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان تلاش کرده‌است.

قهرمانان ملی مبارز

قهرمانان ملی با فداکاری‌ها و شجاعت‌های خود نه‌تنها تاریخ و هویت ملی را شکل می‌دهند. بلکه به‌عنوان نمادهایی از پایداری فرهنگی و اجتماعی عمل می‌کنند. این قهرمانان به‌عنوان چراغ‌های راهنما مردم را در مسیر پایداری و پیشرفت هدایت می‌کنند.

در کتاب فارسی هفتم تعدادی از شخصیت‌های مبارز در دوران انقلاب و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران معرفی شده‌اند از جمله شخصیت مبارز، تاریخی و سیاسی امام خمینی (ره) و اشاره به مبارزه ایشان در مقابل شاه و بیگانگان (۱۲۲، ۱۷۲)، مقام معظم رهبری و نقش مبارز ایشان در قبل از انقلاب و دوران دفاع مقدس و همچنین نائل شدن به مرتبه جانبازی (۱۷۴) و معرفی شهید مصطفی چمران (تشکیل ستاد جنگ‌های نامنظم و مبارزات او در طول جنگ تحمیلی و سرانجام شهادت ایشان) (همان) همچنین محمدعلی رجایی (مبارزات ایشان باعث شد تا طعم تلخ زندان را بچشد و درنهایت توسط منافقین به شهادت رسید. (۱۷۵) آیت‌الله سید محمدحسین بهشتی (نقش بسیار مهمی در پیروزی انقلاب اسلامی داشت وی در سال ۱۳۶۰ در پی انفجار دفتر حزب جمهوری اسلامی به شهادت رسید. (۱۷۳) و درنهایت اشاره به شهادت آیت‌الله مرتضی مطهری در سال ۱۳۵۸ است. «قهرمانانی که همواره در یادها زنده می‌مانند و قصه آنان به‌گونه‌ای مؤثر بر سر زبان هست» (دادور، ابوالقاسم، ۱: ۱۳۸۸) مانند امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، شهید مصطفی چمران، محمدعلی رجایی و آیت‌الله بهشتی که به‌عنوان الگویی برای جوانان در مسیر تلاش برای تحقق ارزش‌های انسانی و اسلامی نیز مطرح می‌شوند. قهرمانان ملی مبارزی که نه‌تنها به بازشناسی و بزرگداشت تاریخ کشور کمک می‌کند، بلکه با

پیوند دادن آن به اهداف سند تحول بنیادین، به ارتقا هویت ملی و فرهنگی دانش‌آموزان و تقویت روحیه همکاری و همدلی در جامعه نیز می‌انجامد. این رویکرد می‌تواند به ایجاد ملتی سرافراز و مؤمن کمک کند که در آن نسل‌های آینده به آموزه‌های تاریخی و فرهنگی خود افتخار کنند.

سند تحول بر اهمیت ایجاد فضایی آموزشی تأکید دارد که در آن دانش‌آموزان با الگوهای مثبت آشنا شوند و ارزش‌های ایثار، فداکاری و مقاومت را در خود نهادینه کنند. معرفی این قهرمانان در کتاب‌های درسی، به‌ویژه در شرایطی که جامعه با چالش‌های مختلف مواجه است، می‌تواند به تقویت حس خودباوری، شجاعت و پایداری به ارزش‌ها کمک کند.

وطن‌دوستی

وطن‌دوستی به‌عنوان یک مؤلفه مهم پایداری، به معنای عشق و تعلق عمیق به سرزمین و فرهنگ خود است که می‌تواند به تقویت هویت ملی و اجتماعی کمک کند. این احساس، نه‌تنها موجب ایجاد پیوندهای عاطفی و اجتماعی میان افراد یک جامعه می‌شود، بلکه به‌عنوان نیروی محرکه‌ای برای حفظ و تداوم ارزش‌ها، سنت‌ها و میراث فرهنگی عمل می‌کند. وطن‌دوستی، افراد را به مشارکت فعال در توسعه و پیشرفت کشور خود ترغیب می‌کند و آن‌ها را به مسئولیت‌پذیری در قبال مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی سوق می‌دهد. این احساس تعلق و عشق به وطن، در زمان‌های بحران و چالش، به‌عنوان عاملی برای همبستگی و اتحاد عمل می‌کند و به مردم قدرت می‌دهد تا در برابر تهدیدات داخلی و خارجی ایستادگی کنند.

عشق به وطن و وطن‌دوستی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در بخش‌های مختلف کتاب فارسی هفتم آمده است «همه عالم تن است و ایران، دل / نیست گوینده زین قیاس خجل» (۴۳) و آنجا که حداد عادل با تمام عشق می‌نویسد: «چرا زبان فارسی را دوست دارم؟... زبان فارسی ریشه‌ای است که با آن به خاک وطنم بسته شده‌ام و فرهنگ سرزمین خود را با این ریشه از خاک می‌مکم...» (۱۳۸) و در مورد شهید مصطفی چمران نوشته شده «در سال ۱۳۳۷ با استفاده از بورس تحصیلی شاگردان ممتاز به آمریکا اعزام شد و پس از تحقیقات علمی در جمع معروف‌ترین دانشمندان جهان در کالیفرنیا با ممتازترین درجه علمی، موفق به اخذ مدرک دکترای الکترونیک و فیزیک پلاسما گردید. با پیروزی انقلاب اسلامی وی بعد از ۲۱ سال هجرت به وطن بازگشت و با شروع جنگ تحمیلی به خدمت امام رسید... و ستاد جنگ‌های نامنظم را تشکیل داد... و در سال ۱۳۶۰ به شهادت رسید» (۱۷۴) در درسی با عنوان «مرخصی» (۱۳۱) - (۱۲۶) حکایت نوجوانی بسیجی آمده که در دوران دفاع مقدس خود را موظف می‌داند تا برای دفاع از وطنش به جبهه برود نوجوانی که در ابتدا با مخالفت‌های مادر روبرو می‌شود و درنهایت با بدرقه ایشان راهی جبهه می‌شود. درمجموع این حکایت نشان‌دهنده عشق به وطن و احساس مسئولیت نسبت به دفاع از وطن است که علاوه بر اینکه به‌عنوان یک الگو و منبع الهام برای

دانش‌آموزان است؛ به تقویت فرهنگ و روحیه ایثار و مقاومت می‌پردازد.

بخش دوم و سوم نتیجه‌گیری و تحلیل کتاب فارسی هفتم، به هدف تقویت حس وطن‌دوستی و ترویج هویت ملی پرداخته‌اند. در این راستا، نویسندگان این کتاب از روش‌های متنوعی برای تقویت حس وطن‌دوستی در دانش‌آموزان استفاده کرده‌اند:

وطن‌دوستی به عنوان عشق و تعلق عمیق به سرزمین و فرهنگ، پیوندهای عاطفی و اجتماعی میان افراد یک جامعه را تقویت کرده و به حفظ ارزش‌ها، سنت‌ها و میراث فرهنگی کمک می‌کند. این احساس نه تنها افراد را به مشارکت فعال در توسعه و پیشرفت کشور ترغیب می‌کند، بلکه در زمان‌های بحران و چالش، موجب همبستگی و اتحاد می‌شود. در کتاب فارسی هفتم، با استفاده از نمونه‌ها و روایت‌های مرتبط، مانند اشاره به شخصیت‌هایی چون شهید مصطفی چمران و داستان نوجوان بسیجی، عشق به وطن و احساس مسئولیت در قبال آن به خوبی منتقل می‌شود و ضمن ایجاد الگوهای مثبت برای دانش‌آموزان، فرهنگ ایثار و مقاومت را نیز تقویت می‌کنند همچنین با این رویکرد آموزشی در راستای اهداف سند تحول، به ایجاد نسلی آگاه و مسئول در قبال وطن، کمک می‌کند و اهمیت وطن‌دوستی را به عنوان عاملی مؤثر در پایداری و توسعه فرهنگی و اجتماعی کشور نمایان می‌سازد.

نویسندگان و برنامه‌ریزان درسی در کتاب فارسی هفتم در موضوع عشق به مردم و وطن‌دوستی از دو روش بهره جسته‌اند:

معرفی کشور و ارزش‌های جغرافیایی و فرهنگی آن

در کتاب فارسی هفتم به معرفی جغرافیای ایران و ارزش‌های بومی، تاریخی و شخصیت‌های ادبی و علمی توجه شده است. «سفر به اصفهان» روایتی از یک نوجوان در سفر به اصفهان است که به زیبایی به توصیف این سفر پرداخته است: «... لای کتاب جغرافی‌ام را باز می‌کردم و آنجایی که از اصفهان و آثار تاریخی، رودها، کوه‌ها، جمعیت، آب‌وهوا، محصولات کشاورزی، کارخانه‌ها، صنایع دستی، مرداب گاوخونی و قالی‌بافی و قلم‌زنی روی نقره نوشته شده بود قشنگ می‌خواندم و از برمی‌کردم. عین وقتی که می‌خواستم امتحان بدهم نقشه ایران را زدم به دیوار اتاق... (۷۰-۷۱)

در ادامه این سفرنامه از نمادهای ملی و شخصیت‌های ادبی و مذهبی نام برده شده است: دویستی باباطاهر عریان همدانی عارف و شاعر اواخر قرن چهارم و اواسط سده پنجم هجری ایران، مکان‌های تاریخی چون: چهل‌ستون، چهارباغ، سی‌وسه‌پل، عمارت عالی‌قاپو، پل خواجه، مسجد شیخ فضل‌الله نوری، نمادهایی فرهنگی تاریخی و ملی مهمی که به تداوم هویت ملی و فرهنگی جامعه کمک می‌کند. علاوه بر آن این رویکرد آموزشی علاوه بر یادگیری اطلاعات جغرافیایی و

تاریخی به تقویت ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی نیز توجه دارد و به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به‌عنوان شهروندانی مسئول و آگاه در جامعه خود عمل کنند.

عشق به مردم

عشق به مردم در ادبیات پایداری به معنای تعهد و مسئولیت نسبت به رفاه، آزادی و کرامت انسانی جامعه است. این عشق به‌عنوان یک نیروی محرکه در مبارزات اجتماعی و سیاسی، افراد را به عمل واداشته و آن‌ها را به‌سوی تلاش برای بهبود شرایط زندگی مردم سوق می‌دهد. نویسندگان و شاعران با بیان این احساس، به تبیین آرمان‌هایی چون عدالت اجتماعی، برابری و حقوق بشر می‌پردازند. این عشق، با ایجاد همبستگی اجتماعی، تقویت انگیزه برای ایشار، توسعه احساس مسئولیت اجتماعی و ایجاد روحیه امید، به افراد کمک می‌کند تا در برابر چالش‌ها و مشکلات ایستادگی کنند و به حفظ و تداوم ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی بپردازند. به‌طورکلی در ادبیات پایداری، این عشق به‌عنوان ابزاری برای ایجاد اتحاد و همدلی در برابر چالش‌ها و مشکلات اجتماعی مطرح می‌شود. نویسندگان با بیان داستان‌ها و روایت‌های مرتبط با عشق به مردم، به ترویج فرهنگ همبستگی و همکاری در میان افراد جامعه می‌پردازند.

در درس ششم کتاب فارسی هفتم، مفهوم عشق و محبت به مردم از زبان یک نوجوان به تصویر کشیده شده است که نشان‌دهنده نگرش مثبت و فراگیر به انسان‌هاست. این نوجوان با بیان اینکه «قلب من مال همه و همه آدم‌های خوب سراسر دنیاست» (۵۴) به اهمیت همدلی و محبت به تمامی افراد، حتی کسانی که در گذشته رفتارهای ناپسند داشته‌اند، اشاره می‌کند و بر این نکته تأکید دارد که امکان تغییر و بهبود در هر فردی وجود دارد. همچنین، نقل قول از شهید محمدعلی رجایی که می‌گوید: «بی دست هم می‌شود زندگی کرد؛ ولی بی مردم نمی‌شود» (۹۸)، نشان‌دهنده اهمیت ارتباطات انسانی و وابستگی به جامعه است. این دیدگاه‌ها در درس «گرمای محبت» (۹۹) نیز تکرار می‌شود که عشق به مردم را با مفاهیمی چون گذشت، ایثار، فداکاری و توجه به کرامت انسانی و نیازهای مردم پیوند می‌زند. به‌طورکلی، این متون به ترویج ارزش‌های انسانی و اجتماعی و ضرورت توجه به مشکلات و نیازهای جامعه می‌پردازند و عشق به مردم را به‌عنوان یک اصل بنیادین در زندگی اجتماعی معرفی می‌کنند.

حفظ میهن

فصل پنجم هدف‌های کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر تربیت انسانی موحد، مؤمن و معتقد به معاد تأکید دارد. این اهداف شامل آشنایی و تعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت است. همچنین، ویژگی‌هایی چون حقیقت‌جویی، عقلانیت،

عدالت‌خواهی، صلح‌جویی، شجاعت، ایثار، وطن‌دوستی، مهرورزی، ولایت‌مداری، تلاش در جهت عدالت، خودباوری، عزت‌نفس، پاک‌دامنی، آزادمنشی، اخلاق اسلامی، خلاقیت و کارآفرینی، نظم‌پذیری و آمادگی برای ورود به زندگی شایسته فردی و اجتماعی را شامل می‌شود. این اهداف به‌وضوح نشان‌دهنده تلاش برای تربیت نسلی متعهد و مسئول در جامعه است که بتواند در برابر چالش‌ها ایستادگی کند و به توسعه کشور کمک نماید. در راستای این شاخصه‌ها و باتوجه‌به مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم، بیانات مقام معظم رهبری نیز به‌خوبی این اهداف را تبیین می‌کند. ایشان با یادآوری بازپس‌گیری خرمشهر توسط جوانان، می‌گویند: «دنیا باور نمی‌کرد که بسیجیان و ارتش ایران بتوانند باوجود استحکامات دشمن، خرمشهر را باز پس بگیرند.» (۳۳) این بیانات نشان‌دهنده اقتدار و غرور ملی و تأثیرات مثبت این پیروزی‌ها بر تصویر ایران در سطح بین‌المللی است. تغییر نگرش جهانیان به ایران، به‌نوعی تأکید بر اهمیت حفظ میهن و تلاش برای آزادی و استقلال است.

در صفحه ۱۸۰ کتاب فارسی هفتم، خرمشهر به‌عنوان یکی از بنادر مهم ایران معرفی شده است. این شهر از لحاظ جغرافیایی، فرهنگی و تاریخی اهمیت ویژه‌ای دارد و جوانان رزمنده در آن نشان دادند که برای حفظ میهن و استقلال کشور، آماده‌اند از جان خود بگذرند. این مؤلفه کلیدی در ادبیات پایداری نه‌تنها به تقویت روحیه ملی کمک کرده، بلکه به نسل‌های آینده نیز پیام امید و انگیزه می‌دهد و تربیت نسل جوان با ویژگی‌های ذکرشده در سند تحول، نه‌تنها به تقویت هویت ملی و مذهبی آن‌ها کمک می‌کند، بلکه به آن‌ها انگیزه می‌دهد تا در برابر چالش‌ها ایستادگی کنند و به‌عنوان شهروندانی فعال و مؤثر در جامعه عمل کنند. این رویکرد، به‌ویژه در شرایط کنونی که کشور با چالش‌های متعددی مواجه است، اهمیت دو چندان دارد و می‌تواند به شکل‌گیری آینده‌ای روشن‌تر و پایدارتر برای جامعه کمک کند.

امید به آینده

آینده‌پژوهی و پایش تحولات مؤثر بر تعلیم و تربیت رسمی عمومی به‌منظور ایفای نقش فعال در مواجهه با چالش‌های پیش رو در عرصه‌های مختلف در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مهم و مورد توجه است. در ادبیات پایداری همه ملت‌ها نوید و امید به پیروزی همواره هست، اما در آثار منظوم و منثور شاعران و نویسندگان دینی با بهره‌گیری از وعده الهی، امید به فتح مطرح می‌شود (سنگری، ۱۳۸۹: ۷۵). در بیانات مقام معظم رهبری، مفهوم جوانی به‌عنوان منبعی از نیرو و استعداد و امید به آینده به‌وضوح بیان شده است ایشان با تأکید بر اهمیت نسل جوان به‌عنوان آینده‌سازان کشور، به تلاش‌های دشمنان برای ناتوان کردن این نسل اشاره می‌کند و بر این باور است که اشتباهات جوانان باتوجه‌به دل‌پاک آن‌ها قابل جبران است (۳۳) شعر «با بهاری

که می‌رسد از راه» اثر محمدجواد محبت نیز به تجلی امید و شکوفایی در زندگی جوانان می‌پردازد و آن‌ها را به رشد و تحول تشویق می‌کند. «زیبایی شکفتن» درسی دیگر از کتاب فارسی هفتم است که در آن انتخاب دوستان خوب و تأثیر مثبت و امیدوارکننده آن‌ها بر زندگی نوجوانان مورد تأکید قرار می‌گیرد. حضور این موارد در کتاب‌درسی باتوجه به اهداف تعریف شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نه تنها به تقویت هویت ملی کمک می‌کند؛ بلکه با الهام‌بخشی به نسل جوان، امید، انگیزه و اراده آنها را برای مقابله با چالش‌ها افزایش می‌دهد.

مدح آزادی و آزادی

آزادی و آزادی از جمله مفاهیم بنیادی و ارزشمندی هستند که در ادبیات پایداری همواره مورد توجه قرار گرفته‌اند. این دو واژه نه تنها نماد مبارزه علیه ظلم و ستم، بلکه تجلی‌گاه آرمان‌های انسانی و اخلاقی نیز به شمار می‌روند. در ادبیات پایداری، آزادی به معنای رهایی از قیدوبندهای فکری و اجتماعی و همچنین حق انتخاب و تصمیم‌گیری آزادانه برای فرد و جامعه تعریف می‌شود. آزادی نیز به معنای شجاعت در دفاع از حقوق انسانی و ایستادگی در برابر نابرابری‌هاست. این ویژگی در شخصیت‌های برجسته ادبیات پایداری به‌وضوح نمایان است؛ افرادی که با ایمان به اصول انسانی و عدالت، در برابر ظلم و فساد ایستاده و جان خود را در این راه، فدای آرمان‌های بزرگ می‌کنند. در این راستا در کتاب فارسی هفتم، به دو شیوه مستقیم و غیرمستقیم به موضوع آزادی و آزادی پرداخته شده است:

الف) شیوه مستقیم: در مدح آزادی و آزادی، تنها در یک سروده از علی‌اکبر آزادی در کتاب فارسی هفتم آمده است. شاعر با تشبیه انسان‌های آزاد به درخت سرو، به استقامت و پایداری آنان در برابر چالش‌ها اشاره می‌کند. درخت سرو به‌عنوان نماد استقامت، نشان‌دهنده این است که انسان‌ها باید در مسیر آزادی و استقلال، باوجود موانع و مشکلات، ایستادگی کنند و به اصول و ارزش‌های خود پایبند بمانند. مؤلفه «آگاهی و آموزش» نیز در این سروده به‌خوبی مشهود است. شاعر با مدح آزادی به دانش‌آموزان آگاهی می‌دهد که برای دستیابی به زندگی آزاد باید به ارزش‌های انسانی و اجتماعی توجه کنند و در راستای تحقق آن‌ها تلاش نمایند. «این زندگی حلال کسانی که همچو سرو/ آزاد زیست کرده و آزاد می‌روند.» (۴۹)

ب) شیوه غیرمستقیم: در کتاب فارسی هفتم، با ذکر نام و یاد شخصیت‌های مبارز و تأثیرگذاری همچون امام خمینی، مقام معظم رهبری، شهید رجایی، شهید چمران، شهید بهشتی و رزمندگان دوره دفاع مقدس که نمادهایی از آزادی و آزادی هستند، پرداخته شده است (۳، ۷۹، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۱۲، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶). این شخصیت‌ها با فداکاری و ایثار خود در راه تحقق آرمان‌های آزادی و استقلال، نقش بسزایی در شکل‌گیری هویت ملی و فرهنگی ایران

ایفا کردند.

شخصیت‌های مبارز در این کتاب نه تنها به عنوان قهرمانان تاریخی، بلکه به عنوان الگوهایی برای نسل جوان معرفی می‌شوند که می‌توانند الهام‌بخش تلاش برای دستیابی به آزادی و آزادی باشند. رزمندگان دفاع مقدس نیز با جان‌فشانی‌های خود در برابر دشمن، مفهوم واقعی آزادی را در عمل به نمایش گذاشتند و نشان دادند که برای دستیابی به آزادی، باید از جان و مال خود گذشت.

زننده نگه‌داشتن خاطرات دوران انقلاب و دفاع مقدس

بیان خاطرات انقلاب و دفاع مقدس در ادبیات پایداری به عنوان منبعی برای الهام‌بخشی و ترویج آرمان‌های انسانی و اجتماعی عمل می‌کند. این آثار می‌توانند به نسل‌های آینده یادآوری کنند که چگونه فداکاری، ایستادگی و مقاومت می‌تواند به تغییرات مثبت منجر شود. نویسندگان با بیان داستان‌های قهرمانانه و فداکارانه، به مخاطبان انگیزه می‌دهند تا در برابر چالش‌ها و مشکلات ایستادگی کنند.

بیان خاطرات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در ادبیات پایداری، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت ملی و فرهنگی جامعه ایفا می‌کند. در صفحه ۱۲۰ کتاب به تولد امام خمینی (قدس سره) و شرایط سختی که ایشان در آن محیط پرورش یافت، اشاره شده و به مفهوم ایثار و فداکاری پرداخته می‌شود همچنین در این متن نشان می‌دهد که چگونه امام خمینی (قدس سره) از سنین جوانی با ویژگی‌های اخلاقی و اعتقادی خاصی رشد کرد. در این درس، تأثیر عمیق شخصیت امام خمینی (قدس سره) بر تاریخ ایران و اسلام و ویژگی‌هایی نظیر مهربانی، سادگی و فروتنی به وضوح بیان می‌شود. این ویژگی‌ها باید در نظام آموزشی نهادینه شوند تا نسل جوان بتواند از آن‌ها الهام بگیرد و در راستای تحقق اهداف ملی و اسلامی تلاش کند. همچنین، تأکید بر اهمیت آگاهی و شناخت تاریخ و فرهنگ کشور به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی سند تحول، در این متن مشهود است. همچنین روحیه ملی و همبستگی اجتماعی را در مبارزات امام خمینی (قدس سره) و پیروزی انقلاب اسلامی نشان داده است. تظاهرات و اعتصابات دانش‌آموزان و دانشجویان به فرمان امام، نشان‌دهنده این است که چگونه نسل جوان می‌تواند در تغییرات اجتماعی و سیاسی نقش‌آفرینی کند. در نهایت، میراث امام خمینی (قدس سره) به عنوان یک سرمایه اجتماعی و فرهنگی، به نسل‌های آینده سپرده شده است تا از آن نگهداری کنند و در راستای تحقق اهداف انقلاب اسلامی تلاش نمایند.

در بیان خاطره دیگر با عنوان «مرخصی» (۱۲۶) خاطره یکی از رزمندگان دوران دفاع مقدس ذکر شده است. در این متن احساس مسئولیت او نسبت به خانواده و میهن و تلاش برای

نهادینه کردن ارزش‌های ایثار، مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی در نسل جوان نمایان است و به‌خوبی مؤلفه‌های ادبیات پایداری و اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را منعکس می‌کند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوا، میزان توجه به مؤلفه‌های ادبیات پایداری در کتاب فارسی هفتم را بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بررسی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که برخی مؤلفه‌ها، مانند طرح‌های مذهبی و نمادهای دینی و ملی، به‌طور قابل‌توجهی بیشتر از مؤلفه‌هایی همچون مدح آزادی و آزادگی و ذکر خاطرات انقلاب و دفاع مقدس مورد توجه قرار گرفته‌اند. این عدم تعادل می‌تواند بر شکل‌گیری درک دانش‌آموزان از هویت ملی و دینی و همچنین رشد تفکر انتقادی آن‌ها تأثیر منفی بگذارد. باتوجه به آموزش‌های غیرتخصصی که دانش‌آموزان درباره مفاهیم کلیدی مانند آزادی دریافت می‌کنند، این مسئله باید در برنامه‌ریزی محتوای آموزشی مورد توجه قرار گیرد.

بازنگری در محتوای کتاب فارسی هفتم برای ایجاد تعادل بیشتر در ارائه مؤلفه‌های ادبیات پایداری ضروری است. این بازنگری باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن حفظ ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی، به تقویت تفکر انتقادی دانش‌آموزان و آماده‌سازی آن‌ها برای مواجهه با چالش‌های جهان امروز نیز کمک کند.

- کتاب فارسی هفتم، در راستای اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مبنی بر تقویت هویت ملی و اجتماعی دانش‌آموزان، به ترویج وطن‌دوستی به‌عنوان یک عامل کلیدی می‌پردازد. این کتاب با تأکید بر عشق و تعلق عمیق به میهن و فرهنگ غنی آن، و با به‌کارگیری روایت‌ها و مثال‌های گوناگون، از جمله اشعار ملی و داستان‌هایی از فداکاری‌های رزمندگان و شهدای انقلاب اسلامی، پیوندهای عاطفی و اجتماعی میان افراد را تقویت می‌کند.

- زبان فارسی به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین نظام آموزشی ایران، نقش مهمی در حفظ هویت ملی و فرهنگی ایفا می‌کند و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر تقویت گرایش به این زبان تأکید دارد. این تأکید به حفظ هویت ایرانی - اسلامی، تقویت خودباوری و خودشناسی، انتقال مفاهیم تاریخی و فرهنگی و تقویت احساس تعلق و افتخار کمک می‌کند.

- کتاب فارسی هفتم، مفهوم عشق به مردم را به‌عنوان تعهد و مسئولیت نسبت به رفاه و کرامت انسانی جامعه مطرح می‌کند. در راستای اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، این کتاب با به‌کارگیری داستان‌ها و نقل‌قول‌هایی از شخصیت‌های برجسته، مانند شهید محمدعلی

رجایی به ترویج ارزش‌های انسانی و اجتماعی و تقویت احساس همدلی و مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان می‌پردازد.

- حفظ میهن در ادبیات پایداری و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک هدف کلان مورد تأکید قرار دارد. این سند، با تأکید بر تربیت انسان‌هایی وطن‌دوست و ایثارگر که مسئولیت‌های خود را در برابر خدا، خود و جامعه می‌شناسند، به معرفی مفاهیم کلیدی شهادت و ایثار نیز می‌پردازد. به همین منظور، کتاب‌درسی با معرفی الگوهای فداکاری و ایثار، دانش‌آموزان را با این ارزش‌های والا آشنا می‌کند و آن‌ها را برای دفاع از میهن در برابر هرگونه تهدیدی آماده می‌سازد. در این راستا، واژه‌های «شهید» و «شهادت» به دو شیوه معرفی شخصیت‌های ملی و روایت‌های مرتبط با شهدا به‌کاررفته است.

پژوهش‌های همسو، نظیر بررسی‌های بیرانوند و آریان (۱۳۹۶)، نشان داده‌اند که ادبیات فارسی در برخی مقاطع تحصیلی از توازن بهتری برخوردار است. درحالی‌که پژوهش‌های غیر بازتاب‌دهنده، مانند مطالعه ششمی و دیگران (۱۴۰۰)، به تمرکز ایدئولوژیک اشاره دارند؛ بنابراین، باتوجه به یافته‌های پژوهش‌های همسو و غیر همسو، مشخص می‌شود که برخی تحقیقات بر وجود مؤلفه‌های قوی ادبیات پایداری تأکید دارند، اما مشکلاتی در ارائه مناسب و کارآمد این مؤلفه‌ها در کتاب‌های درسی وجود دارد؛ لذا، ضرورت بازنگری و به‌روزرسانی محتوای کتاب فارسی هفتم به‌منظور تقویت مؤلفه‌های ادبیات پایداری و ایجاد توازن در ارائه آن‌ها حس می‌شود.

پیشنهادهای برای بهبود محتوا

۱. توازن در ارائه مؤلفه‌ها: پیشنهاد می‌شود در ویرایش‌های بعدی کتاب فارسی هفتم، به مؤلفه‌هایی مانند مدح آزادی و آزادگی و ذکر خاطرات انقلاب و دفاع مقدس توجه بیشتری شود تا توازن بهتری در انتقال ارزش‌های انسانی و اجتماعی ایجاد شود.

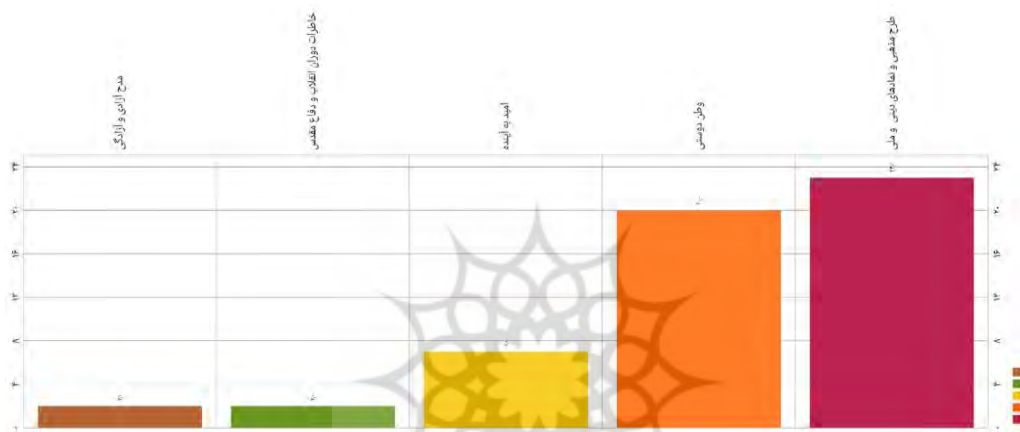
۲. افزایش تنوع متون برای غنای بیشتر محتوا: پیشنهاد می‌شود متون ادبی متنوع‌تری از جمله آثار ادبی معاصر و بین‌المللی که به موضوعات آزادی، عدالت اجتماعی و حقوق بشر می‌پردازند، در کتاب گنجانده شود. این کار به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با دیدگاه‌های مختلف آشنا شوند و درک عمیق‌تری از مفاهیم جهانی پیدا کنند.

۳. تقویت تفکر انتقادی: با توجه به تأکید سند تحول بنیادین بر پرورش تفکر انتقادی، پیشنهاد می‌شود متون و فعالیت‌هایی طراحی شوند که دانش‌آموزان را به تحلیل و نقد مسائل اجتماعی و تاریخی تشویق کنند. این کار می‌تواند از طریق ارائه داستان‌ها و متونی که چالش‌های اخلاقی و اجتماعی را به تصویر می‌کشند، انجام شود.

۴. ارزیابی مستمر محتوا: پیشنهاد می‌شود محتوای کتاب به‌طور مستمر از نظر تطابق با اهداف

سند تحول بنیادین و نیازهای دانش‌آموزان ارزیابی شود. این ارزیابی می‌تواند از طریق نظرسنجی از معلمان و دانش‌آموزان و تحلیل بازخوردهای آن‌ها انجام شود.

۵. استفاده از روش‌های آموزشی نوین: پیشنهاد می‌شود از روش‌های آموزشی مشارکتی و تعاملی مانند بحث گروهی، پروژه‌های تحقیقاتی و تحلیل متون به‌صورت گروهی استفاده شود. این روش‌ها می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا مفاهیم ادبیات پایداری را به‌صورت عمیق‌تر و کاربردی‌تر درک کنند.

مشارکت نویسندگان

این مقاله توسط یک نفر نگارش یافته است.

تشکر و قدردانی

از مؤلفان کتاب‌های درسی تقدیر و تشکر می‌گردد.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

منابع

قرآن کریم

- ایمانی، ثریا (۱۴۰۲). تحلیل و بررسی مقوله‌های ادبیات مقاومت در کتب فارسی متوسطه دوم. دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، سال ششم شماره ۶۴، صص ۴۴-۵۳.
- بیرانوند، نسرین و حسین آریان (۱۳۹۶). جایگاه ادبیات پایداری در کتب فارسی دوره متوسطه. فصلنامه بهارستان سخن، سال چهاردهم شماره ۵۳، صص ۹۹-۱۲۲.
- بهرزادی، حسنعلی (۱۴۰۲). نقد و بررسی مؤلفه‌های پایداری در کتاب فارسی دوره متوسطه دوم. سیزدهمین همایش ملی متن‌پژوهی ادبی، تهران.
- پاشایی، محمدرضا (۱۴۰۱). شناسایی میزان توجه به مؤلفه‌های ادبیات پایداری در برنامه درسی دوره ابتدایی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، سال هفدهم شماره ۶۴.
- خرمی رفنی، جواد (۱۳۹۷). بررسی و اهمیت نقش زبان فارسی به‌عنوان زبان مشترک ایرانیان در انسجام و یکپارچگی. سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش.
- خموشی بیگدلی، صفیه و حسن مظاهری (۱۳۸۹). بررسی میزان و توجه به مؤلفه‌های زیست‌محیطی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. فصلنامه ادبیات پایداری، سال ۱۲، شماره ۲۳، صص ۶۵-۸۴.
- خمینی، روح‌الله (۱۴۰۲). جوانان از دیدگاه امام خمینی (ره). تهران: عروج.
- دادور، ابوالقاسم و نسرین مقدم (۱۳۸۸). درآمدی بر ارتباط قهرمانان اسطوره‌ای با هنرهای معاصر. نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۹.
- زواره، علیرضا (۱۳۹۱). فرهنگ نوین جهادی، تهران: علم نو.
- سعیدی، علی مراد (۱۳۴۴). جهاد از منظر قرآن، چهارمحال بختیاری: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- سنگری، محمدرضا (۱۳۸۹). ادبیات دفاع مقدس. تهران، صریر.
- سنگری، محمدرضا (۱۳۸۳). ادبیات پایداری. فصلنامه شعر، شماره ۳۹. نیمه اول زمستان.
- شارع‌پور (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. تهران، سمت.
- ششمندی، علی؛ علی تسنیمی؛ مهیار علوی‌مقدم و آذین حسین‌زاده (۱۴۰۰). بوطیقای روایت ادبیات پایداری در کتاب‌های درسی ادبیات دوره متوسطه ایران. نشریه ادبیات پایداری، سال سیزدهم شماره ۲۴، صص ۸۷-۱۱۰.
- شهسواری، غلامرضا و زیبا خوارزمی (۱۳۹۸). مروری بر ادبیات پایداری در کتاب‌های ادبیات دوره متوسطه

- دوم. فصلنامه جامع دفاع مقدس، سال چهارم شماره ۱. پیاپی ۵، صص ۶۷-۸۵.
- کرمی رجب‌پور، سمیه (۱۴۰۲). مستندات قرآنی و روایی آثار تربیتی و کارکردهای فردی قیام امام حسین (ع) با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری. پژوهش‌نامه مطالعات راهبردی در علوم انسانی و اسلامی، دوره ۵، شماره ۵۸، صص ۱-۱۵.
- مرادی، ته‌مین (۱۴۰۰). بررسی ادبیات مقام و شهادت‌طلبی در کتب فارسی متوسطه دوم. پژوهش‌نامه اورمزد، شماره ۵۷، صص ۴-۲۱.
- مهرداد گیلگلو، پرویز؛ محمد مهرداد گیلگلو و حمید نصیرزاده (۱۴۰۰). نقش باورهای دینی در دوران دفاع مقدس. چهاردهمین کنفرانس ملی روان‌شناسی. علوم اجتماعی و تربیتی.
- میرزایی، مهدی (۱۴۰۰). تحلیل محتوای اشعار کتب درسی فارسی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های ادبیات مقاومت، ایثار و پایداری. فصلنامه پژوهش در آموزش زبان و ادبیات فارسی. دوره ۲، شماره ۳، صص ۹۴-۱۰۵.
- یداللهی، رضا (۱۳۹۹). مبانی و اصول دفاعی جمهوری اسلامی ایران از منظر قرآن. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک. سال هجدهم شماره ۷۹.
- یوسف‌زاده، محمدرضا و مرتضی شاه مرادی (۱۳۹۹). ارائه مدل برنامه درسی تربیت سیاسی بر اساس ساحت تربیت اجتماعی - سیاسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. سال پنجم شماره ۱، صص ۱۷۳-۲۰۶.